

הקדמה

בנסותו לגעת בשאלות פרשניות מסוגים שונים, ובהקפידו להביא את הדיון בהן במסודר דבר דבור על אופניו, ניתן לראות את חיבורנו המוגש בזאת לקורא כיפירוש' על ספר במדבר. ובכל זאת, העדפנו להכתירו בכותרת המשנה הפחות מחייבת - 'עיונים פרשניים בספר במדבר', שכן איננו מתיימר לכסות באופן שיטתי את מלוא מגוון השאלות העולות בעיון בספר הקשה הזה, ובוודאי שלא מנסה לגעת במרב הפרשניות שהוצעו לו בעבר. בעיקרה, גישתנו הפרשנית היא ספרותית, היינו, מנסה לגלות את דרכי ההבעה המיוחדות של הספר, לעמוד על סגנונו ולהציע להם פשר ומשמעות. ניסיונותינו בפרשנות ספרותית מובילים לא-אחת למבט מקומי - בקשה להבין מדוע ביכר הכתוב בקטע מן הקטעים סגנון מסוים והעדיף צורות הבעה מיוחדות, מה שכרוך לא-אחת בבחינה של תחבולות ספרותיות האופייניות לקטע הנידון. יחד עם זאת, עינינו נשואות גם למבנים הגדולים - האופן שבו ערוכים ענייניו השונים של הספר והזיקה ביניהם. בשיאה, מגמה זו מובילה לשחר אחר שאלות עומק העומדות ביסוד ביטויי השונים של הספר, ומבחינה זו אנו מנסים להמשיך מגמה שהתבטאה בחיבורנו לספר שופטים¹; המרכזית ביניהן היא לדעתנו שאלת משמעות המאבק בין סדר ומשטר לסוגיהם לבין גורמים הנוטים להפר אותם.

גישתנו רואה ייחודיות בספר - הן במבעיו המקומיים והן במבניו הגדולים, ייחודיות המעניקה לו מסרים מיוחדים ומשמעות רעיונית מיוחדת, המשתלבים באלו של ספרים אחרים כדי להגיע לרעיונות הגדולים הארוגים במסכת של המכלול - 'חמשת חומשי תורה'.

שמו של חיבורנו 'דברים במדבר' אומר דבר מה על האופן שניסינו לבנותו. ניתן לראותו כמעין משחק לשון על בסיס הפסוק הפותח וידבר ה' אל משה במדבר סיני...², אך עם הערכתנו המרובה למשחקי לשון מעין אלו, רואים אנו ב'דברים במדבר' פרשנות מהותית למגמה חשובה המצויה בו - ה'מדבר' המייצג את אי-הסדר המשול לתוהו ובהו, עומד בעימות מול ה'דיבור' האלוהי המארגן ומסדר את ההווה, כמו באותם ימים קדמונים שאת חשכת התוהו ובהו הבקיע הקול 'יהי אור'.

נכון יעשה מחבר הבא להעלות בפני קוראיו את הגיגיו, אם ישטח בפניהם את המקורות המרכזיים שעמדו בפניו. והנה, הן בגין דרכו של עולם והן בגין חולשה ורפיון, לא השכלתי חרף השתדלותי לעבור על כל החומר הרב העוסק בספר במדבר.

1 יי רוזנסון, שפוט השופטים - עיונים פרשניים בספר שופטים, אלון שבות תשס"ג; וכן בפרקים שונים בחיבורי: יי רוזנסון, מסכת מגילות - עיונים פרשניים בחמש מגילות, ירושלים תשס"ב.

גם מבנהו של החיבור החותר להצגת תמונה מרכזית, איננו מקל על ציטוט ואזכור של כל מי שאמר דבר חשוב בעניינו של הספר. ויחד עם זאת, אינני פטור מלציין את חשיבותם לפרשנותי של שלושה ספרים. חיבורי הוזן באופן שוטף מההתמודדות עם הפרשנות הדתית המעניינת של מושקוביץ בסדרת 'דעת מקרא', שעם שאיבתה ממכמני העבר, איננה מתנזרת מגישה פסיכולוגיסטית חדשה.² לנגד עיני עמד תדיר ספרו של יעקב ליכט כאות ומופת לפרשנות דקדקנית היורדת אל שיתי השתים של הטקסט,³ וספרו של איתמר גרינולד (במיוחד הפרק השני) המשרטט רעיונות מרתקים על השלכות היחס שבין העולם הנוודי לעולם הדתי וביטוייו במקרא.⁴

אם יש משהו מן החיוב במה שייאמר להלן, נזקף הוא לזכות מורים ותלמידים, חברים וידידים, שהורו וביארו, יעצו ועודדו. מביניהם אזכיר את יאיר בלום, שלמה גולדברג, פרופ' איתמר גרינולד, גבי רות וולפיש ועמה בעלה הרב ד"ר אברהם וולפיש, גבי נאוה כהן ועמה בעלה יהודה כהן, פרופ' אפרים חזן, יצחק ספיר, ד"ר רבקה רביב, וד"ר יוסי שפנייר. החיבור זוכה להתפרסם בהוצאת מכללת אפרתה - מקום שכולו חוכמה, תורה וידידות. תודה מיוחדת לראש המכללה ד"ר צבי גסטווירט - ידיד של אמת, סמנכ"לית המכללה - גבי מיכל נדב, גבי מלכי מרגליות, גבי רבקה וילף, וגבי בת שבע מזוז על עזרתם ותרומתם.

הערה: הפניות לספר במדבר צוינו באמצעות פרק ופסוק בלבד. לגבי ספרים אחרים הוספנו גם את שם הספר.

2 י"צ מושקוביץ, דעת מקרא - ספר במדבר, ירושלים תשמ"ח. להלן, דעת מקרא.
 3 י" ליכט, פירוש על ספר במדבר (א-ז), ירושלים תשמ"ה; פירוש על ספר במדבר (יא-כא), ירושלים תשנ"א; פירוש על ספר במדבר (כב-לו), ירושלים תשנ"ה. להלן: ליכט, א; ליכט, ב; ליכט, ג.
 4 I. Gruenwald. Rituals and Ritual Theory in Ancient Israel. Leiden Boston 2003.